

Тарасюк І. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри романської філології і перекладу  
Запорізького національного університету

## ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ GUERRE У ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

**Анотація.** У статті розглядається фразеологізація як складне мовно-історичне та лінгвосеміотичне явище, що відображає національно-культурну специфіку кожної лінгвокультури. Усталеність фразеологічних одиниць, співвідносних із словосполученнями або реченнями, є результатом тривалого семасіологічного розвитку їхніх компонентів, а їхня відтворюваність як готових номінативних одиниць свідчить про лексикалізованість і семантичну цілісність значення. Авторка акцентує увагу на когнітивно-ономасіологічному підході до аналізу значення фразеологізмів, за допомогою якого виявляються та інтерпретуються концептуальні ознаки, зафіксовані у їхніх значеннях. Предметом дослідження виступають фразеологічні одиниці французької мови, що репрезентують лінгвокультурний концепт GUERRE. У статті визначаються ознаки цього концепту, які стали ономасіологічними мотиваторами в процесі фразеологізації.

Аналіз значення лексеми-репрезентанта *guerre* дав змогу виявити вербалізовані ознаки концепту GUERRE та описати їх у межах когнітивно-ономасіологічного підходу. Когнітивна модель цього концепту ґрунтується на сценарії «конфліктні відносини», що включає такі компоненти: «сторони конфлікту», «мета конфлікту», «збройна боротьба», «способи боротьби». Зазначені компоненти структурують семантичні ознаки, зокрема: «велика / мала інтенсивність / відсутність бойових дій», «дотримання правил та звичаїв війни», «формальна війна», «швидке досягнення мети», «тривале / розтягнене у часі виконання поставленої мети» тощо.

У дослідженні застосовано також концептуально-семантичний аналіз фразеологічних одиниць з метою опису внутрішньої організації їхньої смислової структури. Виявлено, що фразеологічна репрезентація концепту GUERRE відбувається через образне осмислення історичних подій, емоційне оцінювання явищ війни та актуалізацію культурно значущих уявлень про збройну боротьбу. Отримані результати поглиблюють розуміння процесів фразеологізації та відображення колективного воєнного досвіду у франкомовному лінгвокультурному просторі.

**Ключові слова:** фразеологічна одиниця, смислова домінанта, лінгвокультурний концепт, семантичне поле концепту, когнітивно-ономасіологічний аналіз.

**Постановка проблеми.** Вивчення фразеологізації, як процесу творення фразеологізмів – мовних знаків з різним ступенем вмотивованості їхніх компонентів, дозволяє розкрити особливості національно-культурної складової будь-якої мови. Фразеологізація є мовно-історичним явищем, оскільки поява фразеологізму в мові відбувається «унаслідок тривалого семасіологічного розвитку, стабілізації закріплення у мовленнєвій практиці народу стійких і відтворюваних словесних комп-

лексів, співвідносних із словосполученнями або реченнями» [1, с. 231].

Фразеологізми, як лінгвосеміотичний феномен, на думку О. О. Селіванової, формують «особливу «підмову», одне з концентричних кіл мови, в якому в усталеній формі зберігаються і транслуються уявлення етносу про світ, культурну й історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішній рефлексивний досвід народу» [2, с. 180]. До екстралінгвальних факторів, які унаочнюються у значенні фразеологічних одиниць, Н. Ф. Венжинович також відносить «особливості національного характеру, духовного складу, культури, своєрідність етнічного побуту, традицій, звичаїв, специфіку історичного розвитку народу» тощо [3, с. 614]. Логічним постає питання: як виокремити цю національно-культурну компоненту у значенні фразеологічних одиниць?

Одним з інструментів може стати розроблений О. О. Селівановою когнітивно-ономасіологічний аналіз фразеологічних одиниць, який «передбачає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури й концептуальне моделювання структури знань про позначене або її фрагмента» [2, с. 152]. Інтерпретація ономасіологічної структури фразеологічних одиниць відбувається через встановлення трьох складових: 1) виокремлення ономасіологічних ознак або мотиваторів, які активуються всередині фразеутворення; 2) розкриття ономасіологічного базису, під яким розуміється, «синтаксична модель з урахуванням граматичної та смислової домінант»; 3) висвітлення характеру асоціативного зв'язку ознак, «їхньої проекції на значення, специфіки акцентологічного оформлення знаку» [2, с. 154]. Отже, смислова домінанта формується в результаті асоціативного зв'язку, який поєднує одні ономасіологічні ознаки-мотиватори з іншими, утворюючи стійку сполуку на позначення іншого змісту всередині фразеологічної одиниці [2, с. 167]. Якщо одним з таких мотиваторів (ономасіологічною ознакою) фразеологічних одиниць виступають ознаки лінгвокультурного концепту (як посередника «між мовою та позамовною дійсністю», за визначенням [4, с. 92]), то його роль у формуванні фразеологічної одиниці має бути певним чином експлікована.

Як зазначає А. Загнітко, лінгвокультурні концепти мають певну культурну «напрацьованість» і «значущість», яку можна прослідкувати через 1) «семантичне поле» певного концепту, 2) наявність навколо слова-репрезентанта концепту «фразеологічної сім'ї»; 3) «кількісно частотне входження» слова-репрезентанта «у прислів'я, приказки, вислови, тексти популярних пісень, назви книг, часописів тощо» [5, с. 101]. Лінгвокультурний концепт GUERRE (фр. війна), представлений у французькій мові лексемою *guerre* (від германського \*werra – «dispute»/«суперечка»), відповідає всім перерахованим критеріям.

Дослідження «фразеологічної сім'ї» цього концепту може розкрити деякі «усвідомлювано-типізовані фрагменти досвіду» французьких мовців у сфері війни. Цей концепт досить часто привертає увагу українських мовознавців, які досліджують його, наприклад, на матеріалі фразеологічних новоутворень у текстах медіадискурсу [6]; літературних текстів [7]; неологізмів української мови воєнного часу з огляду на засоби їхнього відтворення французькою мовою [8] тощо.

Мета нашого дослідження – описати ознаки концепту GUERRE, які зазнали фразеологізації, тобто набули статусу мотиваторів (ономасіологічних ознак) у формі фразеологічних знаків мовної системи. Щоб описати фразеологічні одиниці потрібно виконати наступні завдання: 1) шляхом виокремлення ознак концепту GUERRE, вербалізованих у слові-репрезентанті, встановити базову когнітивну модель, яка лежить в основі цього концепту; 2) у значенні фразеологічних одиниць на позначення війни встановити ознаки концепту GUERRE, які стали основою для узагальнення та образного осмислення [5, с. 24] або набули статусу ономасіологічних ознак або мотиваторів смислової структури фразеологічних одиниць (у термінах О. О. Селіванової); 3) застосувати концептуально-семантичну інтерпретацію мовного матеріалу.

Отже, об'єктом дослідження виступає лінгвокультурний концепт GUERRE, як сформоване у мовців уявлення про збройну боротьбу. Предметом дослідження є фразеологічні одиниці різних типів на позначення війни, з огляду на вербалізацію ними культурно маркованих ознак концепту GUERRE.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Семантичне поле лінгвокультурного концепту GUERRE у французькій мові структурується значеннями слова *guerre*, у яких зафіксовані відповідні концептуальні ознаки. Так, словник *Trésor de la langue française informatisé* [9], дає дві дефініції слова *guerre*. У першій дефініції зазначені наступні ознаки (A): *Rapports conflictuels qui se règlent par une lutte armée, en vue de défendre un territoire, un droit ou de les conquérir, ou de faire triompher une idée*, – 1) учасники взаємодії; 2) тип взаємодії – «конфліктні відносини між кимось» (*rapports conflictuels*); 3) спосіб взаємодії – «збройна боротьба» (*une lutte armée*); 4) мета взаємодії – «захист або захоплення певної території, прав» (*en vue de défendre un territoire, un droit ou de les conquérir*) або «встановлення певної ідеї» (*faire triompher une idée*). У другій дефініції (B): *Rapports conflictuels qui ne prennent pas la forme d'une lutte armée*, – зазначається відсутність ознаки 3) спосіб взаємодії – «збройна боротьба» (*qui ne prennent pas la forme d'une lutte armée*), тобто можливі інші способи взаємодії, крім збройної. Як показує аналіз дефініцій лексеми-репрезентанта *guerre*, в основі концепту GUERRE лежить когнітивна модель сценарію, де дві сторони конфлікту, визначивши свої цілі, вступають (або ні) у збройну боротьбу. Також ця модель вербалізована стійким висловом *état de guerre* («*conflit armé entre des groupes humains organisés selon les règles militaires*» [10]) – воєнний стан з ознаками «*conflit armé*» («збройний конфлікт»), «*entre des groupes humains*» («між групами людей»), «*organisés selon les règles militaires*» («організований за військовими правилами»).

У значенні деяких фразеологічних одиниць зі словом *guerre* зафіксоване образне осмислення певних ознак концепту GUERRE. Так, ознака 3) спосіб взаємодії – «збройна боротьба» (*une lutte armée*) виступає мотиватором образного осмислення

у фразеологічних одиницях на позначення різної інтенсивності бойових дій. Наприклад:

1) велика інтенсивність бойових дій: **guerre chaude** («*combats réels entre les parties belligérantes*» [10]) – «гаряча» фаза війни з реальними боями між сторонами; **guerre totale** («*qui met en œuvre tous les moyens de combat, de destruction, sans épargner les populations civiles*» [11]) – тотальна війна, під час якої застосовуються всі засоби боротьби і знищення, не шкодуючи мирного населення; **guerre d'extermination** («*qui a pour objet l'entière destruction, la ruine définitive de l'un des deux partis, de l'une des deux nations belligérantes*» [11]) – війна на знищення однієї зі сторін (партії, нації тощо); **guerre sans merci** («*où l'on n'est disposé à aucune clémence, à aucun accord avec l'adversaire*» [11]) – безжальна війна. Отже, у цій групі фразеологічних одиниць вербалізувались наступні ознаки великої інтенсивності збройної боротьби: «*combats réels*» («реальні бої»), «*tous les moyens de combat*» («усі засоби бою»), «*sans épargner les populations civiles*» («не шкодуючи мирного населення»), «*l'entière destruction*» («повне знищення»), «*la ruine définitive de l'un des deux partis*» («остаточний розгром однієї з двох сторін»), «*aucune clémence*» («жодної поблагливісті»);

2) невелика інтенсивність або відсутність бойових дій: **guerre tiède** – досл. «тепла війна» («*situation de tension très forte entre États, qui altère gravement leurs relations sans exclure la poursuite d'échanges politiques, économiques ou culturels*» [12]) – ситуація дуже високої напруги між державами, яка серйозно впливає на їхні відносини, не виключаючи продовження політичних, економічних або культурних обмінів; **la guerre froide** або **guerre limitée** («*après la Seconde Guerre mondiale, période de tension entre l'Est et l'Ouest*» [11]) – холодна війна, як напруга, яка виникла між країнами Заходу і Сходу після Другої світової війни; **la drôle de guerre** («*phase de la Seconde Guerre mondiale comprise entre la déclaration de la guerre à l'Allemagne, le 3 septembre 1939, et l'invasion de la France, le 10 mai 1940, appelée ainsi en raison de l'immobilité des troupes et de l'absence d'actions d'envergure*» [11]) – «дивна війна» між Францією та Німеччиною, під час Другої світової війни з 3 вересня 1939 року по 10 травня 1940 року, названа так через нерухомість військ та відсутність широкомасштабних дій. Отже, у значенні фразеологічних одиниць цієї групи образного осмислення зазнали наступні ознаки малої інтенсивності збройної боротьби: «*période de tension*» («період напруженості»), «*immobilité des troupes*» («нерухомість військ»), «*l'absence d'actions d'envergure*» («відсутність широкомасштабних дій»). Особливою ознакою деяких фразеологізмів цієї групи є прецедентний зв'язок з відомою історичною подією, з якою цей фразеологізм асоціюється (*la drôle de guerre*, *la guerre froide / guerre limitée*).

Сценарій збройного конфлікту передбачає правила, яких сторони мають дотримуватися, що позначено лексикалізованою ознакою «*se battre en respectant certains usages*» («боротися, дотримуючись певних звичаїв») у дефініціях наступних фразеологічних одиниць:

1) дотримання правил позначається позитивною оцінкою, наприклад: **cela est de bonne guerre** (досл. гарна / правильна війна) («*conforme aux lois et aux usages de la guerre*» [11]; «*se dit d'un comportement habile et rusé, qui répond à une attaque, une critique, une concurrence et qu'on considère comme légitime*» [13]) – відповідно до законів і звичаїв війни;

2) дотримання правил ведення війни за попередньою домовленістю: *la guerre en dentelles* («où de petites armées de métier, au XVIIe et au XVIIIe siècle, se battaient en respectant certains usages, selon un cérémonial traditionnel» [11] «une guerre de convenance entre chefs usant de politesse, dans ce sens qu'ils tergiversaient en palabres pour s'éviter un réel affrontement» [14]) – «формальна війна» між лідерами, що уникали справжнього зіткнення, зберігаючи зовнішню ввічливість.

З огляду на ознаку 4) мета війни – «захист або захоплення певної території, прав тощо» є група фразеологізмів, у значенні яких образно осмислюються часові параметри досягнення поставлених цілей, наприклад:

1) швидке досягнення мети: *guerre éclair* («*désigne, dans le domaine militaire, une technique de guerre offensive dont le but est de gagner de manière définitive en engageant localement un ensemble de forces mécanisées de grande puissance, et ce dans un temps limité, d'où le terme «éclair»*» [14]) – блискавка;

2) тривале / розтягнене у часі виконання поставленої мети: *guerre d'attrition ou d'usure* («*conflit dans lequel on cherche à épuiser les forces de l'ennemi jusqu'à le faire capituler*» [11]) – війна на виснаження. Отже, ознака «мета війни» осмислена через «*guerre offensive*» («наступальна війна»), «*dans un temps limité*» («в обмежений час»), «*gagner de manière définitive*» («перемогти остаточно»), «*épuiser les forces de l'ennemi*» («виснажувати сили противника»).

Висновки. Отже, проведене дослідження засвідчило, що фразеологічні одиниці французької мови на позначення війни репрезентують фрагменти концептуальної моделі GUERRE, в якій вербалізуються ключові когнітивні ознаки цього концепту: «учасники конфлікту», «інтенсивність бойових дій», «мета війни» та «правила її ведення». Ці ознаки виявляються у значенні фразеологізмів і виконують функцію онимасіологічних мотиваторів у їхній структурі.

У ході аналізу виявлено, що фразеологічна репрезентація концепту GUERRE здійснюється шляхом образного осмислення реальних історичних подій, емоційної оцінки явищ воєнного характеру, а також через актуалізацію культурно значущих уявлень про збройну боротьбу. Особливу увагу слід звернути на прецедентні фразеологізми, значення яких ґрунтуються на знанні мовцями історичного контексту, що, у свою чергу, демонструє національно-культурну зумовленість фразеологічного фонду французької мови.

Таким чином, концепт GUERRE, закріплений у фразеологічних одиницях французької мови, відображає не лише мовну інтерпретацію феномену війни, але й когнітивну структуру сприйняття цього явища носіями французької мови. Подальші розвідки можуть бути спрямовані на розробку класифікації ознак, актуалізованих у значеннях фразеологічних одиниць, з метою створення комплексного опису цього фрагмента фразеологічної системи французької мови.

#### Література:

1. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ : Сімік, 2011. 272 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
3. Венжинович Н. Ф. Основні принципи зіставного вивчення фразеології різних мов. *Вісник Прикарпатського національного*

*університету ім. В. Стефаника. Філологія.* Вип. XV. XVIII. 2007. С. 612–617.

4. Бондаренко А. Лінгвокультурологія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.
5. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
6. Цимбал І. В., Оніщук С. В. Фразеологізми як вербалізатор концепту ВІЙНА у французькому медіадискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024 № 67. С. 125–128.
7. Павлюк О. О., Салтикова Т. О. Вербалізація концепту GUERRE у казці Моріса Дрюона *Tistou les pouces verts*. *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов : зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті доктора педагогічних наук, професора В.І. Скалкіна (12 квітня 2022 року).* Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова, 2022. С. 141–146.
8. Tsybmal I. V. Néologismes ukrainiens en contexte de guerre : enjeux et stratégies de traduction en français. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* Том 35 (74) № 1 2024. Частина 1. С. 158–169.
9. TLFi – Trésor de la langue française informatisé. URL: <http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?14;s=935871420;r=1;nat=;sol=3;> (дата звернення: 21.04.2025).
10. Dictionnaire TV5 Monde. URL : <https://langue-francaise.tv5monde.com/decouvrir/dictionnaire/g/guerre%20chaude> (дата звернення: 24.04.2025).
11. Dictionnaire de l'Académie française. URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9G1672> (дата звернення: 24.04.2025).
12. La langue française. URL : <https://www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire/definition/guerre-tiede> (дата звернення: 24.04.2025).
13. Larousse. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/guerre/38516> (дата звернення: 24.04.2025).
14. L'Internaute. URL: <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/17119/guerre-en-dentelles/> (дата звернення: 24.04.2025).

#### Tarasiuk I. Phraseologization of the concept of GUERRE in French linguoculture

**Summary.** The article examines phraseologization as a complex linguistic-historical and semiolinguistic phenomenon reflecting the national and cultural specificity of each linguoculture. The stability of phraseological units, corresponding to word combinations or full sentences, results from the long-term semasiological development of their components, while their reproducibility as ready-made nominative units indicates lexicalization and semantic integrity. The author focuses on the cognitive-onomasiological approach to analyzing phraseological meaning, through which conceptual features embedded in phraseological expressions are identified and interpreted. The study analyzes French phraseological units that represent the linguocultural concept GUERRE. The article outlines the specific features of this concept that have served as onomasiological motivators throughout the phraseologization process.

The analysis of the lexical representative *guerre* identifies the verbalized features of the concept GUERRE and describes them comprehensively within the framework of the cognitive-onomasiological approach. The cognitive model is based on the scenario of «conflictual relations,» which includes: «conflicting parties,» «objective of the conflict,» «armed struggle,» and «methods of warfare». These components structure a variety of semantic features such as: «high intensity / low intensity / absence of military action,» «observance of rules and customs of war,» «ritualized war,» «rapid achievement of the objective,» and «prolonged or delayed fulfillment of the goal».

The study also applies a conceptual-semantic analysis of phraseological units in order to reveal the internal organization of their complex semantic structure. The findings show that the phraseological representation of GUERRE occurs through the figurative interpretation of historical events, emotional evaluation of wartime phenomena, and the actualization of culturally significant perceptions

of armed conflict. These results deepen our understanding of phraseologization processes and the reflection of collective wartime experience within the French-speaking linguocultural space.

**Key words:** phraseological unit, semantic dominant, linguocultural concept, semantic field of the concept, cognitive-onomasiological analysis.